

CRKVA U HRVATA PRED BIBLIJOM U NAŠE VRIJEME

DR. TADEJ VOJNOVIĆ

Uvod

Da bi se u jednom narodu »dogodila« Biblija, mnogo je toga potrebno. Potrebni su i ljudi, potrebni su i materijalni potencijali. U svojoj kulturnoj i religioznoj povijesti svaki narod ima i svoj »biblijski put«. To je ona njegova vlastita povijesnost Biblije, boravak Riječi Božje u njemu. Taj put i ta povijesnost počinju od onog trenutka kad je Riječ Božju primio u liku Biblije, a događa se širenjem, prepisivanjem i tiskom. Posebno je značajan trenutak tog puta Biblije u nekom narodu njegov nacionalni prvotisak Biblije.

Mi Hrvati dobili smo svoj biblijski prvotisak 1831. godine. Bio je to prijevod franjevca Petra Katančića (umro 1825), koji je nakon njegove smrti, uz neke ispravke, izdao u Budimu Grgur Čevapović pod naslovom SVETO PISMO STAROG ZAKONA (sadrži četiri sveska) i SVETO PISMO NOVOG ZAKONA (u dva sveska).

U odnosu na neke druge evropske narode to izgleda ovako: Nijemci su dobili svoj prvotisak Biblije 1466, Talijani 1471, Česi 1488, Francuzi 1523, Poljaci 1561, Slovenci 1584, Mađari 1590, Slovaci 1829, (Hrvati 1831), Srbi 1868, Bugari 1868, Rusi 1876. i Ukrajinci 1880.

Povijesni osvrt

Da bismo vidjeli svoj »biblijski danas«, moramo se barem u kratkim crtama osvrnuti na svoj »biblijski jučer«. Slaveni se, pa tako i Hrvati, prvi put susreću s Biblijom po svetoj braći Ćirilu i Metodu. Kada se raspala moravska misija, njihovi se učenici razilaze, pa dolaze i u naše krajeve. Među slavistima se već više od 120 godina raspravlja da li su sveta braća prevela cijelu Bibliju. Bez obzira na to, naša velika staroslavenska i glagoljaška tradicija svjedoči da je Biblija svete braće došla k nama barem poput razlomljenog kruha.

Želim se ovdje osvrnuti i na naše lekcionare, kojih je povijest i međusobnu ovisnost izvrsno obradio dr. J. Fućak u svojoj studiji *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara*.¹ Lekcionare u Hrvata možemo pratiti u četiri kruga: čakavskom (kor-

¹ J. FUĆAK, *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara*, KS, Zagreb, 1975.

čulanski, rukopisni iz 14. st.; zadarski, rukopisni iz polovice 15. st.; Bernardinov, tiskan 1495. u Mlecima), štokavskom (Ranjinin, u rukopisu iz 1508; tri protestantske postile: 1562. tiskane glagoljicom, 1563. ćirilicom i 1568. latinicom; bosanski lektionari franjevca fra Ivana Bandulavića, prvo izdanje 1613; Kašićev, tiskan u Rimu 1641; Rusićev, u rukopisu iz 1747, te slavonski lektionari fra Nikole Kesića 1740, fra Emerika Pavića iz 1764. i fra Marijana Lanosovića, tiskan u Budimu 1794, kajkavskom (postila Antuna Vramca, tiskana u Varaždinu 1586, lektionari Nikole Krajačevića (Graz, 1651), Ignaca Kristijanovića (Zagreb, 1842) i lektionare gradišćanskih Hrvata (Jandre Sgodisca iz 1732, konventualca Ladislava Valentića, tiskan u Beču 1741, Martina Mersića 1934). U suvremenom književnome hrvatskom jeziku valja spomenuti lektionare Franje Ivekovića (Zagreb, 1875): Nikole Voršaka (Zagreb, 1878), fra Petra Vlašića (Dubrovnik, 1921) i Nikole Zuvića (Zagreb, 1940), s kojim smo dočekali naše nove liturgijske lektionare II. vatikanskog sabora.

Nakon II. vatikanskog sabora izlazi u došašću 1969. prvi svezak nedjeljnog lektionara, nedjeljna čitanja, godina B. nakon toga izlazi sukcesivno kompletan lektionar u redakciji p. Bonaventure Duda i Jerka Fućaka, u ostvarenju Josipa Turčinovića. Starozavjetni tekstovi preuzeti su iz zagrebačke Biblije, novozavjetne tekstove preveli su Bonaventura Duda i Jerko Fućak, a biblijsku je lekturu obavio Ante Kresina.

Rukopisne Biblije²

Prije našega biblijskog prvotiska imamo šest Biblija koje ovdje valja spomenuti. Po svemu se može reći da je prva cjelovita Biblija prevedena na hrvatski: Biblija grobničkoga gospodara Bernardina Frankopana. Dva su povijesna izvora iz kojih saznajemo da je Bernardin Frankopan dao prevesti Bibliju na hrvatski jezik. O tom svjedoči Primož Trubar u posveti (uvodu) u slovenski Novi zavjet »Ta prvi dejl tiga Noviga Testamenta« (Tübingen, 1557), a postoji i izjava Matije Klombnera, bilježnika kranjskih staleža u Ljubljani, sadržana u njegovu pismu barunu Ungnandu 28. XI. 1562.³ Na osnovi tih povijesnih svjedočanstava početak prevođenja Bernardinove Biblije svakako treba staviti u doba između 1520. do 1529, dok je Bernardin stolovao u Grobniku.

² Za sve rukopisne Biblije vidi: T. VOJNOVIĆ, *Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata do prve tiskane Biblije 1831*, Zagreb, 1977. (rukopis).

³ T. VOJNOVIĆ, *nav. dj.*, str. 31-35. Poticaj za Trubarovu izjavu dao je događaj koji se zbio u Tübingenu, vjerojatno 1555. Tada je onamo došao neki svećenik iz Dalmacije i donio sa sobom cjelokupni prijevod Biblije na hrvatskom jeziku. To je bio rukopis pisan »hrvatskim slovima« (glagoljicom). Po njegovu pripovijedanju on je taj prijevod načinio na temelju Vulgate. Posao je započeo 1547, a završio 1554. Trubar misli da je ta Biblija mogla biti Biblija starog hrvatskoga grofa Bernardina, koji je vladao u Grobniku, »a o kojem sam često slušao prije 36 godina dok sam kod Sv. Vida na Rijeci polazio školu. Spomenuti grof dao je na svoj vlastiti trošak petorici svećenika prevesti Bibliju.« Takvoj kronologiji odgovara i drugi povijesni podatak. Boravak Primoža Trubara na Rijeci u glagoljskoj školi pada u vrijeme od 9. lipnja 1520. do 1521. Tako važan pothvat Bernardina Frankopana sigurno je u ono vrijeme bio općepoznat.

Drugo svjedočanstvo za Bernardinovu Bibliju vezano je također za jedan »biblijski događaj«. Riječki kapetan Franjo Barbo, gorljivi pristaša protestantizma, bio je i gorljiv tragač za cjelovitim prijevodom hrvatske Biblije. Tako je Barbo doveo u Ljubljanu jednog franjevca koji je posjedovao cjelovit hrvatski prijevod Biblije. Bilo je to na blagdan sv. Katarine, 25.

Pod zaštitom i mecenatstvom baruna Ungnanda organiziraju slovenski i hrvatski protestanti u siječnju 1561. biblijski zavod u Tübingenu, koji je ubrzo zatim prenesen u Urach. Cilj je zavoda bio da se tu prije svega tiska slovenska i hrvatska Biblija. Glavnu su ulogu imali Primož Trubar i Stjepan Konzul, a kasnije im se pridružio i Antun Dalmatin. Od sveukupnoga biblijskog teksta tu su izišli: prvi i drugi dio Novoga zavjeta glagoljicom (1562. i 1563), prvi i drugi dio Novoga zavjeta ćirilicom (1563) i pokusno izdanje Proroka (1564).⁴ Za sudbinu i daljnji rad tiskare bila je presudna smrt baruna Ungnanda. Umro je iznenada 27. prosinca 1564. Nakon toga tiskara prestaje s radom.

Pažanin Bartol Kašić, isusovac, preveo je cijelu Bibliju na hrvatski jezik.⁵ Prije toga je za potrebe svećenika preveo Novi zavjet, a 1625. započeo je sa Starim zavjetom. Sveukupan rad na prijevodu trajao je 12 godina. Premda je radio po nalogu Propagande, prijevod ipak nije tiskan. O njemu se raspravljalo na mnogim sjednicama Propagande. Protiv tiskanja prijevoda bio je odlučno tadašnji senjski biskup Ivan Agalić (umro 1649). Kad je tijekom svojeg boravka u Loretu saznao za prijevod, oštro je kod Propagande nastupio da spriječi njegovo tiskanje. Vjerojatno su bili u pitanju i jezik i pismo. Kritičarima se to činilo odviše moderno. Jezik je bio govorna štokavština, a ne crkvenoslavenski – *lingua litteralis*, već *vulgaris* (vjerojatno pod utjecajem tadašnjega isusovačkog načela po kojem ima prevlast onaj govor koji je »najopćenitiji«), a pismo nije bila glagoljica, već latinica. Neprocjenjiva je šteta što Kašićev prijevod nije u to vrijeme tiskan.

U Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu čuva se u rukopisu cjelovit prijevod Biblije, koji je JAZU darovao poljički glagoljaš svećenik Vjekoslav Kružičević. To je poljička Biblija, koju je preveo ili barem dovršio svećenik Burgadelli. Naziv »poljička« dobila je po svojem pretposljednem boravištu, a to je poljičko glagoljaško sjemenište u Prikui, a nakon ukidanja sjemeništa bila je kod svećenika Petra Kružičevića u Zvečnju. Jezik teksta je štokavska ikavica, a pravopis talijanski. Sav biblijski tekst pisan je latinicom, a neki dijelovi, npr. Est 10,3-4, odaju tzv. »poljičku bosančicu«. Unutar prvog sveska našao sam fragmenat stranice (vjerojatno prve) s tekstom: »U ime boga na 6 novembra na 1768«, što bi mogla biti godina u kojoj je pisac počeo prevoditi Bibliju. Što se tiče cjelovitosti teksta, poljička je Biblija naša najstarija najpotpunija rukopisna Biblija.⁶

Prva hrvatska rukopisna Biblija s komentarom je Biblija svećenika Mihovila Jurjetinovića Ivakića Kaštelanina iz godine 1794. Komentar što ga donosi Jurjetinović prijevod je komentara talijanskog bibliciste Antonia Martinija, biskupa Firenze (1720-1809). Rukopis sadrži samo starozavjetni tekst, ali ni taj nije potpun.⁷

studenoga 1562. Taj su se dan oko tog redovnika i Barba okupili istaknutiji ljubljanski protestanti da pregovaraju s posjednikom Biblije. Matija Klombner tvrdi da je ta Biblija tek jednim dijelom djelo spomenutog franjevca, a ostalo da je još Bernardin Frankopan dao prevesti na hrvatski. Usp. I. KOSTRENCIĆ, *Urkundliche Beiträge*, Wien, 1874.

⁴ T. VOJNOVIĆ, *nav. dj.*, str. 55-56.

⁵ *Biblionum versio illyrica selecta seu declaratio vulgatae editionis Latinae Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu Profess i ac Sacerdotis Theologi ex mandato sacrae congregationis da propag. fide. Anno 1625.*

⁶ T. VOJNOVIĆ, *nav. dj.*, str. 124-133; usp. S. KOVAČIĆ, *Ivan Bugardelli i njegov rukopis Biblije na hrvatskom jeziku*, Split, 1960.

⁷ T. VOJNOVIĆ, *nav. dj.*, str. 134-140.

Biblija Maksimilijana Vrhovca posljednji je pokušaj prije biblijskog prvotiska, tj. da se na hrvatski jezik prevede i tiska Biblija. Na taj se pothvat biskup Vrhovec odlučio u okviru velike obnove koju je pokrenuo na vjerskom i kulturnom planu. Godine 1803. sazvao je Maksimilijan Vrhovec zagrebačku sinodu u čijim dokumentima stoji i to da svaki svećenik mora imati Sveto pismo.⁸ Vrhovčev rad na Bibliji obuhvaća vrijeme od 20 godina, točnije od 1810. do 1830. No ni u tom razdoblju nije bila prevedena cijela Biblija, pa ni veći njezin dio.⁹

Tiskane Biblije

Nakon biblijskog prvotiska Biblije Petra Katančića, tiskane su kod nas još dvije Biblije. To je Biblija Ivana Matije Škarića i ona Ivana Evandelista Šarića.

Biblija Postiranina Ivana M. Škarića¹⁰ njegovo je životno djelo, na kojem je radio više od 20 godina. Valja naglasiti i da je to naša prva tiskana Biblija s komentarom. Svoj je golemi rad započeo 1826. Te je godine i svečano proklamiran za doktora teologije na Bečkom sveučilištu. Na prevođenje se dao na poticaj bečkog nuncija. Pošto je obišao evropske knjižnice, otišao je u Zadar, gdje je radio 27 godina sa sedam pisara. Car Franjo Josip I. stavio mu je na raspolaganje državnu tiskaru i papir. Prvi svezak izlazi pod naslovom *Sveto Pismo Staroga i Novoga uvita iz latinskoga s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiju Škarich*, u Beču 1858. Na početku stoji: »Slovke iliričkoga jezika odgovaraju slovkam ostalih slavjanskih, i nikih drugih zapadnostranskih jezika...«

Crkva pred Biblijom danas

Da bismo uočili »biblijsko stanje« danas, moramo svoje razmišljanje početi tamo od rata. Po mandatu Biskupske konferencije Jugoslavije – budući da se osjećala potreba za dobrim prijevodom Biblije na hrvatski jezik – dao se prof. dr. A. Sović na taj veliki posao. Preveo je Stari zavjet, a rukopis sadrži 8 debelih svezaka pisanih rukom. Postoje dva primjerka rukopisa, od kojih se jedan čuva u biskupskom arhivu, a drugi u arhivu Provincije sv. Ćirila i Metoda. No prijevod nije mogao biti izdan zbog jezika koji nije bio hrvatski. Prof. Sović, koji se gotovo sav istrošio radeći svoj prijevod, nije bio jezični realista. Pripadao je ljudima koji su sanjali o nekom ako ne sveslavenskom, a ono bar jugoslavenskom jeziku. O tom velikom radu prof. Sovića dosad je napisana jedna magistarska radnja i tri diplomske.¹¹

Ratno je vrijeme. Predsjednik Biskupske konferencije postaje nadbiskup Alojzije Stepinac. Biskupska konferencija vidi da Sovićev prijevod neće moći biti izdan, pogotovo nakon kritike S. Ivšića 1941. Nadbiskup Stepinac svakako želi da Hrvati dobiju Bibliju za jubilarnu 1300-godišnjicu veze Hrvata sa Svetom Stolicom. U Bibliji koja bi tom prigodom trebala izići gleda nad-

⁸ *Constitutiones sinodales* 208.

⁹ T. VOJNOVIĆ, *nav. dj.*, str. 141-152.

¹⁰ Usp. B. DUDA, *Ivan Matij Škarić – prevoditelj Sv. Pisma*, Postira, 1981.

¹¹ Usp. M. MALOVIĆ, *Sovićev prijevod Biblije*, Spectrum, 1991, 1, str. 3-31.

biskup Stepinac ne samo prijeku potrebu hrvatskog naroda za Biblijom već i spomenik tog velikoga 1300-godišnjeg jubileja. Nastaje pitanje kako neki prijevod Biblije brzo izdati. Tako – u relativno kratkom vremenu – izlazi od 1941. do 1942. Biblija vrhbosanskog nadbiskupa Ivana E. Šarića u tri sveska pod naslovom *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*.

O Bibliji nadbiskupa Šarića napisao je u »Biblica« kratku recenziju o. A. Škrinjar. Tu stoji da se nadbiskup Šarić u prevođenju uvelike služio tada valjanim njemačkim prijevodom kapucina H. Rescha.

Riječ Božja osobito je snažno pokucala na vrata hrvatskog naroda poslije drugoga svjetskog rata. Ubrzo se osjetilo da je – usprkos sveopćoj napetosti – riječ Božja jedina koja nije okovana. Nakon svih mogućih ciklostila i šapirografa i naših domaćih tiskarskih radinosti, prvo što se moglo tiskati, ali tek 1961, bilo je Sveto pismo. Uopće prvi religiozni spis koji je tiskan u Vjesnikovoj tiskari bio je EVANDELJE Bonaventure Duda, izišlo u Zagrebu 1961. To je tzv. »harmonija« evanđelja koja prati život i nauk Isusa Krista. Uvodnu je riječ napisao nadbiskup Franjo Šeper, a knjigu je izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda. U Sarajevu je u isto vrijeme izišlo Rupčićevo izdanje Novog zavjeta.

Nakon tiskanih Biblija P. Katančića, I. M. Škarića i I. E. Šarića pitamo se kakva je bila uporabna vrijednost tih Biblija. Ti su prijevodi, osobito prva dva – zbog jezika – brzo zastarijevali. Katančićeva je već bila prestara za ilirski pokret, a Škarićeva također nikada nije pravo zaživjela kao Biblija u redovitoj upotrebi Crkve. Šarićeva Biblija ispunila je u ono vrijeme nedostatak Biblije u hrvatskom narodu te se poprilično i raširila. Upotrebljavali su je većinom svećenici, ali se našla i po našim kućama. Ipak, nedostajala je šira biblijska edukacija, pravilan pristup Bibliji i potreba za Biblijom.

Biblija »Stvarnosti«

U doba neposredno pred početak II. vatikanskog sabora već se u Zagrebu osjećala živa i opća potreba Biblije i na općem kulturnom planu, tako da je više poduzeća mislilo tiskati Bibliju. U crkvenim se krugovima (Društvo sv. Ćirila i Metoda) još uvijek razmišljalo da li bi se izišlo s prijevodom prof. Sovića. U toj općoj potrazi za Biblijom nastaje Biblija »Stvarnosti«. Uz pristanak tadašnjega zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Šepera, i u dogovoru s njime, kao temeljni predložak uzet je Sovićev prijevod. On je na taj način revalutiran, a redigiran je po ugledu na *Bible de Jerusalem*, dakako jezično usavršen. Za novozavjetni tekst uzeto je drugo izdanje Novoga zavjeta franjeva Ljudevita Rupčića. Glavni su urednici bili: književnik Jure Kaštelan i bibličar Bonaventura Duda, a urednici Josip Tabak, izvrstan znalac hrvatskoga jezika, i bibličar Jerko Fućak. Uz njih su na Bibliji »Stvarnosti« radili brojni suradnici, kako bibličari i teolozi, tako i književnici, a koji su svi pobrojani u impresumu prvoga izdanja Biblije »Stvarnosti«. Biblija ima i pridodan najnužniji komentar (oko 500 kartica), koji su izradili prof. dr. Celestin Tomić, franjevac-konventualac, A. Kresina i B. Duda. Biblija izlazi 1968. u Zagrebu (prvi put u povijesti hrvatskoga naroda Biblija izlazi u Zagrebu!) u suizdanju Izdavačkog poduzeća »Stvarnost« i HKD sv. Ćirila i Metoda, tisak Vjesnik.

Na planu crkvenog događanja bio je to sretan čas: to je vrijeme provedbe liturgijske reforme II. vatikanskog sabora, tako da se moglo pristupiti izradi liturgijskih knjiga u svojoj vlastitoj redakciji. Za liturgijsku su upotrebu p. Bonaventura Duda i p. Jerko Fućak preveli Novi zavjet, a starozavjetne je tekstove još jednom lektorirao dr. Adalbert Rebić. Za razliku od svih drugih Biblija, ova je – i poticajem glavnih urednika – bila i recenzirana. Velike su recenzije napisali K. Kosor, A. Škrinjar, a za Novi Zavjet G. Raspudić, tako da će rad na budućim Biblijama biti mnogo lakši, jer bez kritika prijevoda ne može se naprijed. Nakon drugog izdanja Bibliju »Stvarnosti« otkupljuje »Kršćanska sadašnjost«, pa otada ta Biblija biva prepoznatljiva i kao »Biblija Kršćanske sadašnjosti«, a lijepo je za nju čuti i naziv koji objedinjuje oba imena: »Zagrebačka Biblija«. Taj naslov ne samo da je istinit već nosi u sebi i domoljubnu ljepotu: hrvatska je Biblija nakon Budima, Beča i Sarajeva došla konačno u Zagreb.

Zagrebačka Biblija danas, nakon 20 godina, još uvijek zadovoljava, iako ima i svoje nedostatke. Radom na biblijskoj konkordanciji neke sam od tih nedostataka uočio. Trebalo bi prije svega ujednačiti imena, i vlastita i zemljopisna, a ima ih više od 12.000. Velik je to posao i ne treba zamjeriti prevodiocima koji su radili u doba kada još nije postojalo računalo, pa je prevodiocu bilo vrlo teško pratiti kako je u toku prevođenja koje ime preveo. Druga je vrsta problema neujednačen prijevod »tehničkih izraza« Staroga zavjeta kao što su imena žrtava, blagdana i sl. Treća grupa problema vezana je za jezik. Ako je točno da je, kako kaže prof. J. Tabak, u Bibliji upisan jezik jednog naroda, tada je sasvim jasno i logično da i prijevod Biblije svakih desetak-dva-desetak godina treba pomicati prema novim spoznajama književnog jezika i prema rezultatima suvremene egezeze.

U međuvremenu ponovno su tiskani Novi zavjet Franje Zagode (prvi Novi zavjet samostalno izdan upravo je njegov, i za vrijeme kad je izišao 1925. bio je to velik pothvat, bilo je to izdanje s komentarom, drugo izdanje 1938), Novi zavjet Duda-Fućak (u deset izdanja, desetom su pridodani Psalmi), Novi zavjet Raspudića u jednom izdanju i Novi zavjet Lj. Rupčića u novoj doradi u 4. izdanju.

U novije vrijeme izdao je u Chicagu novi cjelovit prijevod Starog zavjeta hercegovački franjevac Silvije Grubišić u osam svećića pod naslovom *Hrvatska Biblija*. Smrt ga je prekinula na radu oko prijevoda Novog zavjeta.

Iste godine kada i Biblija »Stvarnosti« (1968) izlazi i *Ilustrirana Biblija mladih*, koju izdaje Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, s velikim zalaganjem franjevca pok. o. Zorislava Lajoša, pokretača »Glasa Koncila«. Osim na hrvatskom jeziku *Ilustrirana Biblija* tada izlazi i na slovenskom, mađarskom i srpskom. Smrću o. Zorislava Franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda predaje autorska prava *Ilustrirane Biblije* »Kršćanskoj sadašnjosti«.

Teško je reći broj naklada i broj primjeraka i Zagrebačke Biblije i *Ilustrirane*. Nije lako čak ni prebrojiti broj različitih omota Zagrebačke Biblije. Iza svega toga stoji veliki pobornik, širitelj i neumorni radnik pok. prof. dr. Josip Turčinović. Njegovom zaslugom i zalaganjem Biblija je ušla u stotine tisuća kuća i došla u ruke mnoštva ljudi. *Ilustrirana Biblija* tiskana je, osim spomenutih jezika, još na češkom, slovačkom, ukrajinskom, make-

donskom i ruskom. Potkraj lipnja 1990, malo prije smrti, prof. Turčinović je u Moskvi trebao prezentirati Bibliju mladih konačno i na ruskom jeziku.

Biblijska literatura

Ali Biblija traži i popratnu literaturu, jer bez nje ona je kao dijete rođeno bez pelenica i jaslja. Crkva u Hrvata pokušala je na to odgovoriti. Spomenimo bar dio toga. Već godinu dana nakon izlaska Biblije u nakladi »Kršćanske sadašnjosti« izlazi *Rječnik biblijske teologije* X. Leon-Dufoura, *S Biblijom kroz misu* A. Rebića (Zagreb, 1970), cijela serija knjiga C. Tomića (*Prapovijest spasenja* 1977, *U zemlju obećanja* 1980, *Davidovo doba* 1982, *Ilijino vrijeme* 1985, *Veliki proroci* 1987, *Praoci Izraela* 1988, *Začeci Židovstva* 1988. itd.) *Uvod u Bibliju i Uvod u Stari i Novi zavjet* Wilfrida J. Harringtona (Zagreb, 1974. i 1975), *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta* u prijevodu M. Zovkića (Zagreb, 1980), *Biblijske starine* A. Rebića (Zagreb, 1983), *Biblijski leksikon* (Zagreb, 1984), *Događaj Isus Krist* J. Fućaka (uvod u novozavjetnu biblijsku teologiju Zagreb, 1985), *Grčki jezik Novoga zavjeta* Nele Horak-Williams (Zagreb, 1986), a spomenimo ovdje i vrlo dobre komentare Novoga zavjeta koji su izišli u Novom Sadu zalaganjem prof. S. Orčića a u izdanju »Dobre vesti«.

Sadašnji izdavački trenutak? Očekuje se uskoro Novi zavjet s komentarom poznate *Traduction oecumenique de la Bible* (TOB), a u pripremi je za tisak *Velika biblijska konkordancija*, obadvoje u izdanju »Kršćanske sadašnjosti«. U pripremi »Kršćanske sadašnjosti« je i izdavanje komentara »Jeruzalemske Biblije«, gdje bi starozavjetni tekst bio iz Zagrebačke Biblije, a novozavjetni 9. izdanje Novoga zavjeta Duda-Fučak. Izdavačka kuća A. Cesarec priprema izdanje dramatisirane Biblije. U Novom Sadu počeo je izlaziti niz starozavjetnih biblijskih komentara u izdanju »Dobre vesti«.

Učiteljstvo i dokumenti

Za biblijsku znanost bio je prijelomni dokument pape Pija XII. »Divino afflante Spiritu« 1942. Ta je enciklika snažno verificirala trendove Biblijskog instituta u Rimu i odredila silan razmah biblijske znanosti za sljedećih 20 godina! Ta je enciklika ujedno prvi dokumenat koji traži da se Biblija prevodi s izvornih jezika.

Na Drugom vatikanskom saboru svaki dan se događao jedan od najdojmljivijih obreda: ustoličavanje evanđelja, obreda koji je odredio svijest Katoličke Crkve da sam Krist po svom Evanđelju »predsjedao« Saborom. Sabor je donio jedan od svojih najznačajnijih dokumenata – konstituciju »Dei verbum« o božanskoj objavi. Osobito je značajan njezin uvodni stavak, br. 1. Taj bi broj trebao stajati na početku svih sabora. Iz njega je sasvim očito da se Crkva proglašuje učenicom Božje riječi, jer Dei verbum je akuzativ: Božju riječ Crkva, slušajući, postaje učiteljicom!

Biblija je osobito »provalila« na II. vatikanskom saboru. Oci su osjetili »da je narod Božji neishranjen Biblijom«. Kao glavno načelo Sabor je postavio da Biblija treba da bude širom otvorena – »late pateat« – vjernicima dostupna Biblija, i to na sve načine: kroz liturgiju, čitanje, znanstvene komentare... Tako

je Biblija doživjela takvu »provalu«, da se 1000 godina Crkve s time ne može usporediti. I mi smo svećenici upravo zatečeni i podosta nespremni za tu »bujicu Biblije«.

Od crkvenih dokumenata kod nas, posebno bih spomenuo dokument doktrinalne komisije BKJ *Božja riječ u zajednici* 1968. (Vijeće za nauk vjere). Dokument se neposredno naslanja na izlazak Biblije »Stvarnosti« i Ilustrirane Biblije mladih, kako to stoji u samom uvodu. Drugi je dokument *Crkveno učiteljstvo i rast vjere*, izišao u nizu Dokumenti 34, Zagreb, 1971.

Biblija u sadašnjem životu naše Crkve

Biblija je na nov i bujan način ušla i u nove katekizme, kao što je to i želja Sabora da »kateheza i svaka kršćanska obuka iz riječi Pisma crpe zdravu hranu« (DV 24). U prilog toj problematici spominjem i tri vrijedna rada, a to su: M. Zovkić, *Biblija u našim katekizmima*, i J. Fućak, *Biblija kao kateheza* te B. Duda, *Biblija u novim katekizmima*. Ono što nam nedostaje jest dobar biblijski katekizam za odrasle. Jer nemojmo zaboraviti da je kateheza odraslih po *Katehetskom direktoriju* glavna kateheza (catechesis adultorum catechesis praecipua!).

Biblija je vrlo prisutna i u našim katehetskim »ljetnim školama«, bilo da je čitava škola bila posvećena Bibliji ili se raspravljalo o biblijskoj tematici u katehezi.

Da li je i koliko Biblija ušla u naše propovijedanje? Prava je šteta što nemamo još ni jedan veći, studiozni homiletski priručnik. Nažalost, još se uvijek u liturgiji ne njeguje prava homilija. To su u najviše slučajeva klasične propovjedi. U odnosu na Bibliju ima, doduše, nekih pomaka. Biblija se 1930-tih samo citirala, a sada se već i propovijeda, ali se još uvijek više prepričava. Tako dugo dok u naša liturgijska slavija ne uđe prava homilija (govorim o liturgijskim slavljima, a ne samo o misi, budući da je homilija predviđena i kod podjeljivanja sakramenata!), ne može se reći da je naše propovijedanje biblijsko. A znamo što se traži za pravu homiliju. Ona ima i svoj cilj i svoje uvjete. Cilj joj je da zajednicu dublje uvede u misterij, pomoću Riječi Božje koja je upravo bila naviještena. A kad je riječ o uvjetima prave homilije, treba istaknuti troje: 1) Ona se uvijek temelji na Riječi Božjoj, 2) i to baš na onoj Riječi koja je upravo naviještena, i 3) homilija uvijek mora imati svoj mistagoški momenat, tj. treba pokazati kako sada i ovdje Krist spasenjski djeluje u ovoj konkretnoj zajednici. Bez tog mistagoškog momenta homilija bi bila obična povijesno-moralna reminiscencija.

Problem naše kateheze i našeg propovijedanja jest naša nedovoljna upućenost u Bibliju. I novi katekizmi, a i priprema homilije, iziskuju vrijeme vlastitog rada, čitanja, egzegeze teksta. Upravo zbog toga često je lakša linija manjeg otpora održati staru klasičnu propovijed i držati se starih ili nekih svojih »vlastitih« katekizama. Danas se više ne možemo žaliti da nema dosta literature na našem jeziku. Literature ima, i još će je biti i više, ali bez našeg rada, bez toga da budemo ljudi trajne formacije i doučavanja, stvari se neće pomaknuti naprijed.

Putovi obnove

Što da kažemo za sadašnji trenutak Crkve u Hrvata pred Biblijom? Materijalna prisutnost Biblije kao knjige gotovo je zadovoljavajuća. Ali njena prisutnost kao Božje riječi koja snagom svoje bogoduhe poruke pokreće Crkvu i naše živote i svijet oko nas, još je uvijek nedovoljna. Njezina prodornost i kapilarnost još je uvijek podosta stvar površinskih slojeva. To se ne može riješiti nekom kratkotrajnom akcijom ili manifestacijom. Potrebna je koordinirana, dobro planirana i na duže staze isplanirana akcija, potreban je cijeli pokret, pokret na Bibliju u našoj Crkvi i narodu, pokret na više razina, od onog studijskog do onog sasvim pučkog. Potrebna je ne samo biblijska korizma već i biblijska godina. Ali sve treba dobro pripremiti, angažirati sve sile koje mi kao Crkva imamo. A ta bi biblijska godina trebala vrviti seminarima za najrazličitije uzraste, mnoštvom tribina, pojačanom biblijskom katehezom, posebnim seminarima za svećenike, biblijskim meditacijama i molitvom, videopomagalima koja uvode u poznavanje i omogućuju lakši pristup Bibliji, mnoštvom brošura koje populariziraju Bibliju. I još mnogo, mnogo toga.

Zaključak

Dar je Božji što je Riječ Božja došla u hrvatski narod i u njemu prebiva. Čitava plejada imena i ljudi koje smo spomenuli u ovom predavanju, a i tisuće onih bezimernih oduševljenika i propovjednika, čija su imena zapisana u Knjizi života, svojim su marom i životom tome pripomogli. Na nama je sada velik zadatak da Riječ Božju – Bibliju, koja već prebiva u našem narodu, donesemo do svakoga čovjeka. U tu svrhu predlažimo zajednički, ako ne odmah sada, a ono uskoro: GODINU BIBLIJE, godinu sveopće mobilizacije i šanse da se svaki čovjek u našem narodu susretne s Biblijom.